

SJORS VAN DER MEER & JOB SUIJKER

LEPELHOUT

LEPELSNIJDEN UIT VERS HOUT

 FORTE CREATIEF

INHOUD

VOORWOORD

INLEIDING

1 INTRODUCTIE

Over de LEPEL	11
Het ambacht	11
Het houten tijdperk	12
Hout komt van bomen	13
Werken in het BOS	13

2 BOMEN EN HOUT 14

Welke boomsoorten gebruik je voor een lepel?	15
Bomen en hout herkennen	16
Berk	16
Els	17
Schietwilg	17
Gewone esdoorn	17
Hazelaar	18
Amerikaanse vogelkers	18
Overige geschikte houtsoorten	19
Uitdagender hout	19
Bomen en soorten	20
De houtdraad	22
Waar vind je vers lepelhout?	23
Hoe je vers hout vers houdt	23
Noesten, knoesten, kwasten en knopen	23

6 3 BASIS-GEREEDSCHAPPEN 24

Mes	25
Lepelmes	26
Tijd voor bomen	27
Bijl	28
Overige gereedschappen	29
Zaag en zaagtechniek	29
Splijtbijl en splijten	32
Knots en hakblok	33
Dissel, twca cam, zwanenhals, guts en hondenpoot	33
Bomen vellen met wijsheid	35
Schaafbok en lepelezel	36

4 BIJL- EN MESTECHNIEK 38

Bijltechniek	39
Berk voor beginners	43
Mestechniek	49
Kunnen bomen praten?	60
Techniek lepelmes	61

5 ANATOMIE VAN DE LEPEL 64

6 AAN DE SLAG

Kies je hout	69
Basisvorm hakken	70
Inzagen of niet?	71
Bomen lezen	72
Aandachtspunten bijlwerk	73
De knik (of een vloeiende lijn)	74
Wel of geen liniaal, passer of potlood	75
Gebruik van de mal	75

7 PROJECTEN

Lepel met mes (zonder bijl)	77
De rechte eetlepel	80
De pollepel	82
De spatel	85
Het leven van mijn papspatel	88
Voorbeeldlepel, de VersHout-lepel	90
Darwins spoon	102
Lepel uit takvork	103
Lepel uit half stammetje	104
Schalen en kuksa's	104
Afwerking van de lepel	105
Ode aan de pissebed	108
Hakblok maken	109

68 8 LEPELSNIJDERS IN BEELD 112

Brenda Lelie (enthousiast cursist)	113
Martijn van Gerwen (Het Noeste leven)	114
Jan Harm ter Brugge (Hout van Bomen)	116
Nico de Wispelaere (Handgemaakt Geluk)	118
Kolrosing	119
Harald Lamon (Het Lepelhuis)	122
Kuksa's maken	123
Maurits Senger (Eemlepel)	126

76 9 SLIJPEN 128

Slijpmiddelen	129
Slijpen van het mes	130
Slijpen van het lepelmes	132
Slijpen van de bijl	133
Aanpassen van de bijlkop	134

BIJLAGEN 136

Wie zijn Sjors en Job?	137
Mitgaard, Smederij Zwolle, Lepelfeest en Cursus	139
Mallen	142
Boeken en internetbronnen	144

VOORWOORD

Er zijn namen waarvan je alleen bij het horen van de voornaam al weet over wie het gaat. Vaak gaat het dan over voetballers of politici, maar in de wereld van houtbewerkers heb je ze ook. Wij hebben Job en Sjors.

Job en Sjors worden altijd samen genoemd. Ze zijn ook altijd samen. Behalve dan die ene keer toen ik met mijn gezin, op een regenachtige zondag op de Posbank, Sjors en zijn gezin tegenkwam. Verder zijn Job en Sjors samen op Midgaard, waar ze cursussen en workshops geven. Ze zijn samen op beurzen en exposities om het ambacht te laten zien. En samen geven ze al jaren workshops bij ons in de winkel in Arnhem. Na drie uur kloven, hakken en snijden heeft iedere beginnende houtbewerker een zelfgemaakte spatel of lepel.

Jouw eerste lepel. Daar ben je trots op. Die onthoud je. Uit het hele land komen toekomstige houtbewerkers naar Job en Sjors toe om te ervaren hoe het is om je eigen lepel te maken. Het voelt fijn. Er vallen steeds meer spaanders op de grond. Het wordt gezelliger. Je krijgt contact met elkaar. Het verbindt. Je krijgt waardering voor elkaar én voor wat je maakt, omdat je merkt dat het niet vanzelf gaat. Je ziet dat er steeds meer een herkenbare vorm ontstaat. Wanneer de workshop bijna voorbij is, merk je dat je door wilt. Je bent nog niet klaar. Je bedenkt wat je beter had kunnen doen. Je weet zeker dat jouw tweede lepel nog mooier wordt. Dan voel je dat je met ambacht bezig bent. En dat geeft een trots gevoel. Deze ervaring ga je delen en door jouw enthousiasme willen de anderen ook aan het werk gaan. Een mooie reden om met vrienden, familie of als bedrijfsuitje een workshop te gaan volgen. Uiteraard hadden wij dat ook al heel lang als wens. Op een winterse dag zijn we dan ook met alle collega's van Baptist en partners gaan kloven, hakken en snijden op Midgaard in Almen. Aan het eind hadden we allemaal onze eigen lepel of spatel. Door dit boek, zijn voorganger *Vers-Hout* en de workshops die Job en Sjors geven, zijn er steeds meer mensen die in aanraking komen met het werken met vers hout. Ook zij gaan aan de slag om iets te creëren. Job en Sjors hebben inmiddels honderden lepels en spatels gemaakt. En er gaan er nog vele volgen.

Titus Baptist

1. INTRODUCTIE

OVER DE LEPEL

Kooklepels, eetlepels, opscheplepels, soeplepels, spatels, slacouverts, koffieschepjes, suikerschepjes en een lepel voor in het potje hagelslag... allemaal voorbeelden van deze oer-nuttige houtsnijwerkjes: LEPELS!

Het is op de tijdschaal der mensheid nog helemaal niet zo lang geleden dat we een spaander van de vloer raaptten om onze pap naar binnen te 'lepelen'. En dat ging ook prima! Het Engelse woord 'spoon' lijkt erg op onze (hout-) 'spaan'. Het is geriefelijker om een beetje meer vorm in je houtspaander aan te brengen. Zo ontstond (lang lang geleden) de lepel.

Het is een bijzondere fascinatie: een lepel snijden uit een stukje hout, liefst uit vers hout. Een kleine waarschuwing is wel op z'n plaats. Het kan zomaar zijn dat je, eenmaal begonnen met het ambacht, de rest van je leven houten lepels snijdt. Kort gezegd: lepelsnijden is verslavend! Gelukkig maar. Het plezier om, bewapend met bijl en mes, lepels te maken (eindeloos veel) is een heel gezonde 'verslaving'.

HET AMBACHT

Bij het lepelsnijden komt veel bij elkaar: de rust van het bos, creativiteit, samenzijn en met elkaar eindeloos leren over... tja, waarover eigenlijk? Uit ervaring weten we dat je heel lang kunt praten over lepels, zonder het over 'lepels' te hebben. Het gaat dan over houtsoorten, bijlen, gereedschappen, decoratietechnieken, slijpmethoden, vormgeving, hak- en snijtechnieken, krommingen van lepelmesses en nog eens over bijlen. Eenmaal in het ambacht ingewijd zul je je hier in gaan herkennen.

Dan heb je ook niet snel genoeg lepels. Je kunt werkelijk eindeloos door blijven experimenteren in vormen, houtsoorten en afwerking. Maar bewaar altijd je eerste lepel als herinnering. Het is een aardig referentiekader voor 'waar je vandaan komt' (zie de eerste lepel van Sjors hiernaast).

Het gaat er niet om dat je precies die ene mooie perfecte lepel snijdt. De perfecte lepel is de lepel waar jij, als maker, veel plezier aan hebt beleefd. Vaak is dat meteen al je eerste lepel! Vroeger zeiden we vaak: 'Pas je duizendste lepel is perfect', maar ondertussen zijn we ons bewust geworden van de wat demotiverende effecten van deze stelling.

Goed, wees dus je eigen meester, en maak gebruik van de informatie en wijsheid die wij, staand op de schouders van reuzen, voor jullie in dit boek bijeen hebben gescharreld. Dan kun je zomaar het niveau bereiken waar je nu alleen nog maar van kunt dromen. Meesterschap rust in ieders handen. Geniet van het maakproces, dan ben je sowieso op de goede weg.

BOMEN EN HOUT HERKENNEN

In dit boek behandelen we zes veel voorkomende boomsoorten die geschikt zijn. De berk, de els, de schietwilg, de hazelaar, de Amerikaanse vogelkers en de esdoorn worden kort besproken, zodat je ze (makkelijk) kunt herkennen en vinden. Er zijn natuurlijk heel wat meer boom-/houtsoorten geschikt. Een aantal ervan benoemen we. Wil je meer weten over bomen? Schaf dan een bomen-determinatiegids aan of het boek *Inheemse bomen en struiken* van Bert Maes.

BERK (Birch, Bouleau, Birke)

Betula pendula, Betula pubescens

Berk is een van de meest makkelijk te herkennen bomen. Er zijn twee soorten inheems: de zachte berk en de ruwe berk. De bast van de boom is wit. De schors kan hooguit door algen wat groen uitgeslagen zijn. Van de oudere berken (ruwe berk) kan de schors van het onderste gedeelte van de stam zo gebarsten zijn dat het wit minder zichtbaar is. Kijk dan omhoog om de takken en de bovenstam te zien. Er zijn geen andere inheemse bomen die dezelfde kleur bast hebben.

De berk heeft een lichte takkenstructuur. Je kijkt meestal makkelijk door de kroon heen. Staat de boom alleen of tussen lage bomen dan wordt hij niet groot (10 tot 15 meter).

Houtkenmerken: Berkenhout is bijzonder blank, alleen de kern is duidelijk bruin. De kern is alleen het hout van het eerste jaar. Een ander kenmerk is dat het hout vezelig is. De vezeligheid verdwijnt als het hout gedroogd is. Daarom is het beter je lepel van berkenhout eerst te drogen voordat je hem afwerkt.

Voorkomen: Veel voorkomend in heel Nederland.

ELS (Alder, Aune, Schwarzerle)

Alnus glutinosa

Els komt vooral voor aan water, zoals slootkanten en vijvers. Zij wordt evenals de berk, waarvan het familie is, niet heel groot of oud.

De duidelijkste kenmerk zijn de vruchtlichamen, elzenpropfen genoemd. Deze zijn ongeveer 2 centimeter groot. De jonge propfen zijn groen. In de loop van het jaar worden ze bruin. De boom wordt niet groot (10 tot 15 meter) en heeft een lichte takkenstructuur en een heel duidelijke hoofdstam. De bladeren zijn rond en de schors is ruw.

Houtkenmerken: Het hout is egaal en blank van kleur, maar kleurt snel oranjeachtig als ze aan de buitenlucht wordt blootgesteld. De kern is bruin. In ons land vind je vooral de zwarte els.

Voorkomen: In onze poldergebieden veel voorkomend. Elders op vochtige plaatsen.

SCHIETWILG (Willow, Saule, Weide)

Salix alba

Wilg komt vooral voor op vochtige plaatsen. Er zijn veel soorten. Wilgen zie je vaak als knobomen. Ze groeien snel. De bladeren zijn langwerpig.

Houtkenmerken: Het hout is blank van kleur. Het is zachter dan berk en blijft ook relatief zacht na droging.

Voorkomen: Veel in het westen van ons land en elders in vochtige gebieden.

GEWONE ESDOORN (Maple, Erable, Ahorn)

Acer pseudoplatanus

Esdoorn is een snel groeiende boom. De boom groeit op veel plaatsen. Zijn blad is karakteristiek vijflobbig, zoals het blad op de Canadese vlag. Het is een boom die groot kan worden. De stam is grijsachtig en glad en wordt later licht gegroefd. De bladeren kleuren mooi rood en geel in de herfst. De vruchten zijn de bekende helikoptertjes die in de herfst naar beneden schroeven. In Nederland zijn er drie soorten inheems: de gewone esdoorn, de Noorse esdoorn en de Spaanse aak.

Houtkenmerken: Het hout zelf is blank, met een mooie glim erin. Het lijkt op essenhout.

3. BASISGEREEDSCHAPPEN

1. De Mora 106 (lemmet van 8,1 centimeter) en de Mora 120 (lemmet van 5,8 centimeter)
2. Messen van Svantje djarv, Mora 120 met taxusheft, Mora 106 en Belzeboo Crafts met acaciaheft

Bijna niets! Dát heb je nodig wanneer je aan de slag wilt gaan met het maken van lepels. Kort samengevat: een bijl, een recht mes, een krom lepelmes en liefst ook een klein snoeizaagje voor het oogsten van je stukjes lepelhout. Dan ben je er al! Iets om op te hakken kun je altijd wel improviseren, maar het loont natuurlijk de moeite om een mooi hakblok te maken.

MES

Messen zijn er in oneindig veel soorten en maten. Stoere bushcraft-messen en heel fijne houtsnijmesjes. Met een Zwitsers zakmes of een 'Opinel' snijdt menig een op de camping in alle rust zijn of haar eerste lepel. Dat kan prima. Totdat je ontdekt dat er speciale messen zijn, voor dit doel ontworpen en gemaakt. Dat maakt je volgende lepel al een stuk prettiger om te snijden!

De eerder genoemde bushcraft of outdoormessen zijn te breed en te zwaar voor het fijne lepelsnijden. Vaak hebben ze ook een soort uitsteeksel aan het uiteinde van het heft dat moet voorkomen dat je hand over het lemmet glijdt. Dit uitsteeksel zit bij het snijden in de weg.

Zelf zijn we heel blij met de 'Mora' houtsnijmessen van de firma Moraknive uit Zweden. Ze zijn niet duur en je snijdt er heerlijk mee. De Mora 106 (lemmet van 8,1 centimeter) of de Mora 120 (lemmet van 5,8 centimeter) zijn onze favoriet. Deze messen hebben een symmetrisch heft die je op vele manieren kunt vasthouden zodat je de vele snijtechnieken goed kunt uitoefenen.

De Zweedse messen van Moraknive zijn ook perfect voor lepelsnijders omdat ze niet te breed zijn. Het lemmet loopt daarbij ook nog, via een mooie curve, uit in een scherpe punt. Daardoor kun je met het uiteinde van dit mes heel goed snijden op plekken waar je weinig bewegingsruimte hebt voor je mes, dus in binnenbochten met een kleine radius. Een ander prettig aspect van dit mes is de relatief brede 'vouw', het schuine gedeelte van het lemmet. Dit is erg fijn bij het snijden. Je mes werkt zo min of meer als een 'schaaf' als je het scherpe mes bewust door het verse hout laat snijden. Dit geeft je controle over je werk. Daarnaast is die brede vouw ook érg prettig als je je mes moet slijpen.

Welk mes je ook gebruikt, er is één ding waar het boven al het andere aan moet voldoen: het moet scherp zijn. Wat we daarmee bedoelen lees je in hoofdstuk 9 over het slijpen van je gereedschap.

Lange of korte messen? Er is een vuistregel die zegt: bij klein werk gebruik je een kort mes en bij wat groter

BASISGREEP

Deze techniek lijkt op de schilgreep met het rechte mes. Grijp het heft 'hoog' beet, waarbij het naar voren in je hand ligt (1). Je kunt hierdoor een lange curve maken door je hand dicht te 'knijpen'. Dit kun je eerst een paar keer 'droog' oefenen.

De duim van je meshand plaats je op het hout, naast 'de kom'. De steel van je lepel houd je onderhands vast. De kom rust op je bovenbeen. Het blad van het mes moet bijna plat op het hout liggen, met de vouw van het mes rustend op je werkstuk. Laat het mes het werk doen wanneer je je hand sluit en het mes als het ware naar je toe trekt. Maak, zeker in het begin, kleine snippers door niet te diep te snijden.

Je kunt deze greep efficiënter maken door de steel van je lepel van je af te draaien terwijl je de snede maakt (2).

VERSTERKTE BASISGREEP

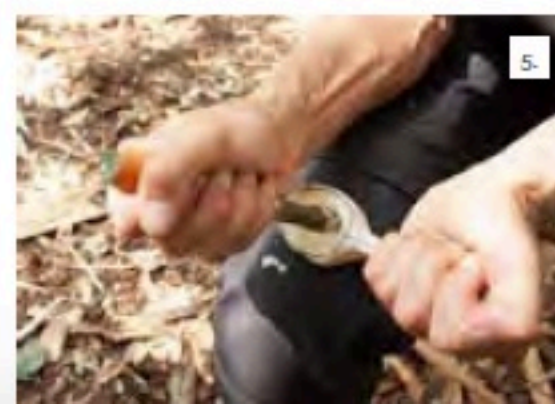
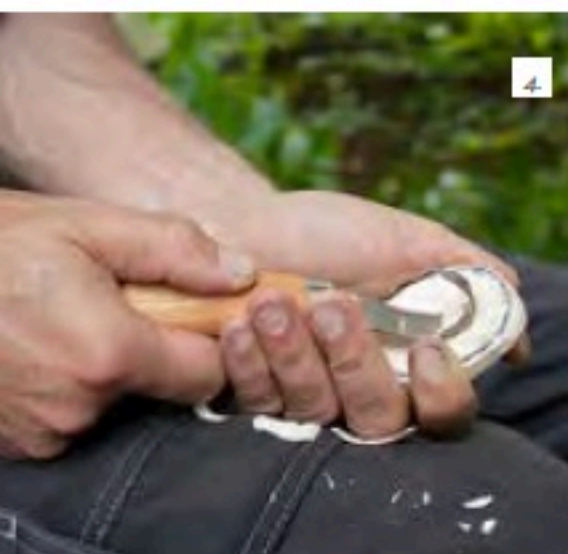
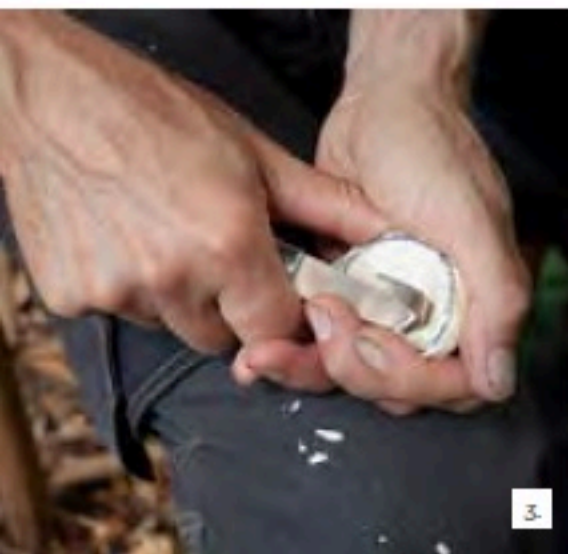
Bij deze techniek helpen de vingers van de houthand door deze op de achterkant van het lemmet van je lepelmes te plaatsen (3). Vanuit deze vingers controleer je je snede! Wanneer je vanuit je meshand gaat controleren loop je het risico uit te schieten. Draai alleen maar met je meshand, zonder te trekken of te duwen met je mes.

VARIANT 1 VERSTERKTE BASISGREEP

Houd je mes veel hoger op het heft vast en laat je duim rusten op de bovenzijde van de steel, in het verlengde van je mes (4). Je roteert nu het heft van je lepelmes terwijl de houthand het mes door het hout duwt. Zo krijg je een mooie snijdende beweging.

VARIANT 2 VERSTERKTE BASISGREEP

Plaats de duim van je houthand over het heft van je lepelmes (5). Nu helpt deze duim om de druk en draaibeweging van je mes te controleren. Je 'trekt' met je duim aan het mes.

GEKRUISTE BASISGREEP

Deze greep werd spontaan bedacht tijdens een cursus. Het is een methode om het hout dat dikwijls eenzijdig blijft staan, weg te snijden. Dit hout bevindt zich aan de zijde van de lepel waar je naartoe snijdt met de basisgreep. Je snijdt hier weliswaar 'haaks op de draad', maar je snijdt óók van diep naar ondiep, en dat snijdt minder makkelijk.

Je werkstuk verhuist naar je andere bovenbeen en je kruist je meshand over je houthand (1). Dan voer je de basisgreep uit.

VARIANT VERSTERKTE BASISGREEP 'MET DE DRAAD MEE'

Voor een glad oppervlak maak je de laatste sneden met het lepelmes met de draad mee. Vanaf de steel naar het diepste punt (op je knie, 2), en evenzo vanaf de punt van de lepel naar het diepste punt (op je borst, 3). Je houthand begeleidt je meshand.

LINKERMES (OF RECHTER)

Voor het snijden vanaf de steel naar de diepten van de kom kan het handig zijn om als rechtshandige een linker lepelmes aan te schaffen. En vice versa. Met een eenvoudige duimgreep werk je met de draad mee het hout glad af (4).

TREK- EN DUWGREEP

Misschien niet de meest subtiële grepen uit het repertoire, maar ze werken goed, veilig en snel.

Laat je werkstuk rusten op je bovenbeen. De steel van je lepel omklem je onderhands. Houd je lepelmes vast alsof je een dolk vasthoudt om naar beneden te steken. Je kunt met het scherp van je af snijden (duwgreep, 5) of je snijdt met het scherp naar je toe (trekgreep, 6). Snijd uitsluitend naast en parallel aan je houthand, nooit richting het vlees van die hand want je kunt bij deze greep gemakkelijk uitschieten. Dat is in zekere zin zelfs de bedoeling. Zorg dat je meshand ook op je been rust. Dan schiet je niet snel in het vlees van je been. Je kunt tijdens het uitvoeren van de snede het hout in tegengestelde richting draaien waardoor je het rendement van je handeling vergroot.

Deze techniek pas je toe bij het 'grove werk' waarbij het verwijderen van hout voorop staat zonder heel gedetailleerd te willen werken.

5. ANATOMIE VAN DE LEPEL

Er zijn oneindig veel lepelvormen die je kunt snijden. Wat ze gemeenschappelijk hebben is een min of meer smalle steel en een min of meer brede kom. Die ontmoeten elkaar bij de hals of nek van de lepel. Dat is meteen ook het lastigste stukje om te snijden omdat de snijrichting hier wisselt.

We gaan in dit boek uit van 'bruikbare' relatief eenvoudig vormgegeven lepels, waarmee we de - soms werkelijk fantastische - kunstzinnige lepels zoals hiernaast buiten beschouwing laten.

Een aantal punten waar je op moet letten wanneer je een lepel snijdt:

- Houd de vorm van je lepel - zeker in het begin - eenvoudig en overzichtelijk, dus zonder rare kronkels en fratsen. (Zie de mallen achter in dit boek.)
- De 'juiste' (let op de aanhalingstekens) verhouding tussen steel en kom is twee derde steel en een derde kom.
- Waar je de lepel 'dun' snijdt móet het breedte hebben om voldoende sterk te zijn. Waar de lepel breed is mág het dun zijn. In praktijk betekent dit dat je je kom heel dun kunt snijden, en het brede gedeelte van de steel eveneens. Maar op de overgang zit weinig hout. Daar moet je goed opletten. Dit smalle deel van de lepel (de hals) moet je voldoende 'hoogte' geven om breken te voorkomen.

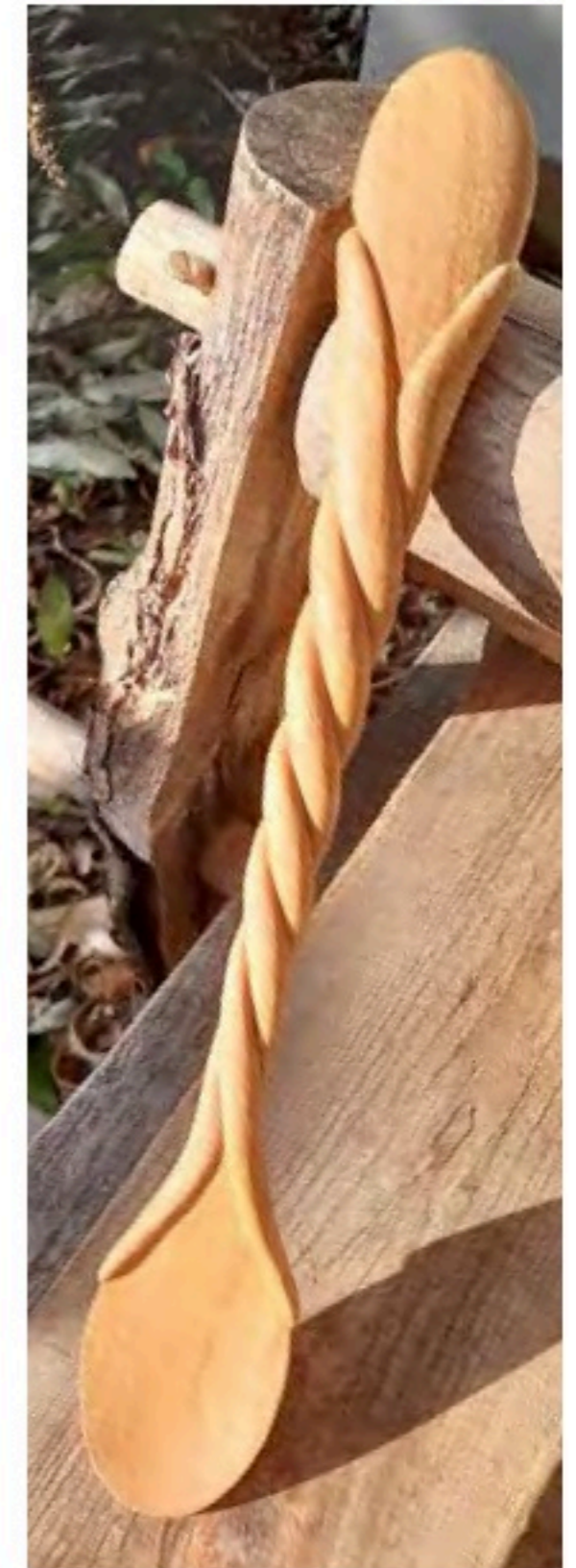

Foto en lepel, Sandra Witteman

LEPELSNIJDEN IS EEN HEERLIJKE VERSLAVING

Lepelsnijden kun je altijd en overal doen! Gewapend met bijl, mes en lepelmes kun je van een klein stuk hout al een lepel snijden. Van vers hout, zó van de boom. In dit boek nemen Sjors van der Meer & Job Suijker de lezer mee in de magische wereld van het lepelsnijden. Dit ambacht is onlosmakelijk verbonden met bos en natuur, en met hout, vuur en verwondering. De mooiste lepels maak je in het bos, in de natuur. Maar ook thuis bij de kachel of tijdens je vakantie kun je je eindeloos verliezen in 'de lepel', het plezier van het maken, en de krachtige eenvoud van de fraaie gereedschappen.

De uitgebreide instructies en de vele heldere foto's helpen de lezer om veilig en efficiënt met vlijmscherpe bijlen en messen zélf mooie lepels te snijden. Eenmaal begonnen met deze geweldige hobby is het moeilijk stoppen. *LEPELHOUT* is het vervolg op *VERS HOUT*, het eerste boek over vershoutbewerken van Sjors van der Meer en Job Suijker.

Leve het Ambacht!

Mike Abbott over *VERS HOUT*:

'Sjors en Job hebben invloeden uit Groot-Brittannië, de VS en Scandinavië gecombineerd met hun eigen ervaringen in de Nederlandse bossen. Het resultaat is een up-to-date, bijna spirituele gids die veel verder gaat dan het overbrengen van technische informatie.'

ISBN 978-94-6250-258-1

9 789462 502581

www.fortcreatief.nl
www.vers-hout.nl